

Česká historická bibliografie. Plány a perspektivy

VÁCLAVA HORČÁKOVÁ - KRISTINA REXOVÁ

Klíčová slova: *historical bibliography, bibliographical databases, international cooperation, libraries, Bohemian studies*

Abstrakt: *Práce podává přehled o vývoji české historické bibliografie v Historickém ústavu AV ČR od počátku devadesátých let 20. století, o jejím současném stavu a vybízí k diskusi o jejích perspektivách. Zabývá se otázkami smyslu a významu historické bibliografie v informační společnosti. Současné existenční problémy Akademie věd vedly k pozastavení vydávání tištěných bibliografických ročenek. Po zrušení tištěných výstupů nastal problém archivace dat a zajištění jejich dlouhodobé existence. Z těchto důvodů bylo překročeno ke konverzi dat bibliografické databáze do standardního mezinárodního výměnného formátu, který umožní širší spolupráci s jinými vědeckými knihovnami a připojení k projektům, které mohou obohatit stávající databázi Bibliografie dějin Českých zemí. Širokou mezinárodní spolupráci navázalo bibliografické pracoviště Historického ústavu v minulých letech také s historickými bibliografiemi řady evropských zemí. V jejím rámci přispívá do mezinárodních databází a zároveň má možnost z nich čerpat těžko dostupné údaje.*

Česká historická bibliografie v současnosti prochází velmi obtížným obdobím, které ovšem není první a zřejmě ani poslední za dobu její existence. Na rozdíl od podobných situací v minulých dobách však příčiny nejsou jen vnější. Pozastavení a hrozba zániku stála nad národní historickou bibliografií za sto let existence několikrát - nejtěžší období bylo v letech světových válek a v době normalizačního úpadku v sedmdesátých a počátkem osmdesátých let dvacátého století.¹ Dnes je společenská situace jiná - přes současná léta hospodářské krize žijeme v rychle se rozvíjející společnosti, kde hrají velkou roli informační technologie, hovoří se o informační společnosti. Přesto nebo snad právě proto musí tento více jak stoletý projekt české historické bibliografie nyní opět obhajovat svou existenci.

¹ První svazek Bibliografie české historie vyšel v roce 1905 jako příloha Českého časopisu historického. K pozastavení vydávání bibliografie došlo v roce 1915, data za léta 1915-1919 vyšla v jednom svazku až v roce 1922 (*Bibliografie české historie za léta 1915-1919*. Pořádá Josef KAZIMOUR, Praha 1922.) Další mezera ve vydávání bibliografie, vzniklá v letech 1942-1954, nebyla nikdy doplněna. Mezery pro roky 1966-1970, 1978-1979, 1982-1989 byly doplněny jen částečně výběrovými bibliografiemi. Blíže Václava HORČÁKOVÁ, *Historická bibliografie. Minulost, přítomnost a budoucnost*, ČČH 97, 2000, s. 420nn.

Počátkem devadesátých let minulého století knihovníci včetně bibliografů opouštěli lístkové katalogy a kartotéky, učili se ovládat první počítače a objevovali netušené možnosti počítačových databází. Po roce 1990 v Historickém ústavu České akademie věd pod vedením Františka Šmahela a od roku 1998 Jaroslava Pánka byla historická bibliografie technicky i personálně dobře zajištěna a česká historická obec s ní počítala jako se samozřejmou součástí dalšího vývoje oboru. Bibliografická práce pokračovala tam, kde kdysi byla pozastavena. K zápisu dat začal být využíván počítačový software, hlavním cílem však bylo vydávání tištěných bibliografických ročenek.² Kromě toho plnila bibliografie řadu aktuálních úkolů, z nichž stojí za to jmenovat především zpracování rejstříků sta ročníků Českého časopisu historického³ a bibliografický podíl na slovníku zahraničních historiků – bohemistů.⁴ K úkolům bibliografického pracoviště patřila též příprava řady menších příležitostných bibliografií, výběrových i personálních, i zpracování rešerší v souvislosti s plněním výzkumného záměru instituce.

Pracovní databáze, která v první řadě měla sloužit jejich přípravě, se po roce 2000 přeměnila na online webové rozhraní.⁵ Kompletní bibliografická databáze se stala i součástí bibliografických ročenek jako příloha na CD-ROM.⁶ Přesto stojí česká historická bibliografie

2 Historický ústav vydal od roku 1990 celkem šestnáct svazků bibliografií: pět svazků Bibliografie dějin Československa, devět svazků Bibliografie dějin Českých zemí, dva svazky Select Bibliography on Czech History (výběrových soupisů cizojazyčně vydaných bohemikálních prací). Jako poslední byla vydána *Bibliografie dějin Českých zemí za rok 2001*. Sestavily Václava HORČÁKOVÁ - Markéta MARKOVÁ - Kristina REXOVA, Praha, Historický ústav AV ČR 2009 [9219 záznamů]. Kompletní soupis všech bibliografií vydaných HÚ po roce 1990 je možno nalézt na webových stránkách HÚ. Historický ústav Akademie věd české republiky [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupný z: <<http://www.hiu.cas.cz/cs/bibliografie/bibliograficke-pracoviste/bibliografie-dejin-ceskych-zemi.ep/>>.

3 *Bibliografický rejstřík sta ročníků Českého časopisu historického*. Sestavily a redigovaly V. HORČÁKOVÁ - K. REXOVA, Praha 2002, [CD-ROM]. Zpracováno s podporou grantů GA ČR č. 409/97/0683 a 409/00/1723. Historický ústav AV ČR: Bibliografické databáze [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupný z: <<http://biblio.hiu.cas.cz/>>.

4 Jaroslav PÁNEK - Svatava RAKOVÁ – Václava HORČÁKOVÁ, *Scholars of Bohemian, Czech and Czechoslovak history studies*, Praha 2005 [téhož roku vyšel též CD-ROM].

5 Databáze Bibliografie dějin Českých zemí (BDČZ). Historický ústav AV ČR: Bibliografické databáze [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupné z: <<http://biblio.hiu.cas.cz/>>.

6 Od ročníku 1999 (vyd. 2006) je součástí tištěných ročenek Bibliografie dějin Českých zemí CD-ROM s bibliografickou databází od roku 1990 (v současnosti obsahuje více než 150 000 záznamů).

opět na rozcestí. Vnější příčiny jsou jasné. Je ohrožena instituce, která její existenci zaštiťuje - Akademie věd České republiky. V příštích letech se uvažuje o reformě spojené s omezením financí pro tuto nejvýznamnější českou vědeckou instituci.⁷ Na českou historickou bibliografii důsledky tohoto opatření dolehly už v tomto roce jak ve formě personálních, tak i finančních omezení, která částečně limitují její fungování. Pod tlakem omezování prostředků bylo vedení Historického ústavu AV ČR nuceno pozastavit vydávání Bibliografie dějin Českých zemí v tištěné podobě.

V situaci, kdy je ohrožen projekt, kterému už bylo věnováno více než sto let práce a úsilí, je nyní třeba položit si otázku, co můžeme udělat pro jeho záchranu a další pokračování. Jaké jsou možnosti přizpůsobit bibliografii potřebám měnícího se světa, aby i v době zahlcené informacemi dostupnými prostřednictvím internetu byla nezbytným a nenahraditelným zdrojem informací? Je dnes vůbec pro českou historickou obec i mezinárodní bohemistiku česká historická bibliografie zajímavá, nebo již lze nalézt stejné nebo dokonce lepší informace v jiných zdrojích? V čem spočívá její jedinečnost? Co činí z bibliografické databáze důvěryhodný zdroj vědeckých informací? Jaký význam má samostatná oborová bibliografie pro knihovny a knihovníky, kteří jsou prostředníky pro orientaci v informačních zdrojích pro velkou část odborné i laické veřejnosti?

Nejprve se obraťme do světa knihoven, kde je postavení české historické bibliografie z řady důvodů velmi složité. Bibliografie dějin Českých zemí je rešeršními službami v českých knihovnách velmi dobře hodnocena a využívána jako významný volně dostupný informační zdroj, který je doporučován na webových stránkách řady knihoven, včetně Národní knihovny.⁸ Zároveň však u odborných knihovníků převládá skeptický pohled na perspektivu oborové bibliografické databáze, jejíž data nesplňují kritéria mezinárodního výměnného formátu.

V roce 2009, kdy byla národní historická bibliografie v rámci ohrožené Akademie věd opětovně postavena před existenční otázkou, bylo nutné se zamyslet nad tím, jak nejistá je

⁷ Akademie v ohrožení. Stránka o krizi ve financování české vědy [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupná z : <<http://ohrozeni.avcr.cz/>>.

⁸ Národní knihovna České republiky: České oborové bibliografie přístupné na internetu [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupné z: <http://www.nkp.cz/pages/page.php3?page=sluz_bb.htm>.

budoucnost dat, která nejsou zpracována ve standardním mezinárodním formátu. Odpověď na tuto otázku nás vedla k rozhodnutí pro konverzi dat Bibliografie dějin Českých zemí do formátu MARC 21. Tento formát byl zvolen z čistě praktických důvodů. V současnosti jej používá většina českých knihoven, též Národní knihovna i knihovny Akademie věd včetně knihovny Historického ústavu AV ČR. Odborný dohled nad konverzí dat nám nezištně poskytli pracovníci Národní knihovny v Praze,⁹ za finanční zajištění práce počítačového odborníka vděčíme vedení Historického ústavu AV ČR. V současné době po více jak půl roce práce jsme dosáhly převedení dat z celé databáze, což je cca 150 000 záznamů, do mezinárodního výměnného formátu MARC 21. V důsledku konverze nedošlo k žádným ztrátám údajů. Nyní nás čeká ještě jeden podstatný úkol, jehož časovou náročnost je těžké odhadnout - naučit se pracovat v novém prostředí a podle nových pravidel zpracování dat.

Nebude to zbytečný čas, neboť přínos tohoto kroku je nesporný a není jen v zajištění další existence námi zpracovaných dat, ať už v rámci databáze české historické bibliografie nebo v rámci jiných struktur. Před českou historickou bibliografií se otevírá mnoho nových možností. Zároveň s konverzí dat začínáme pracovat s novým softwarem a opouštíme prostředí dnes již zastaralého operačního systému DOS.¹⁰

Konverzí dat jsme si vytvořily podmínky pro přátelské přijetí ve virtuálním světě knihovníků a tím i perspektivu, jak těžit z výsledků projektů, na které by naše síly nestačily. Jedním z nejperspektivnějších projektů dnešní doby je databáze národních autorit v Národní knihovně ČR. Bibliografie dějin Českých zemí musí čerpat především ze jmenných a věcných autorit Národní knihovny a zároveň se podílet na jejich vytváření. Bibliografické pracoviště Historického ústavu AV ČR by například těžko samo mohlo připravit metodiku aplikace

9 Zvláštní poděkování patří PhDr. Ivaně Anděrové, vedoucí Oddělení analytického zpracování NK a PhDr. Zdeňku Bartlovi, vedoucímu Oddělení národních jmenných autorit NK.

10 Pro vkládání dat používáme program ISISMARC, pro vyhledávání CDS/ISIS for Windows. ISISMARC i ISIS for Windows poskytuje zdarma UNESCO a jedinou investicí byla práce počítačového odborníka na překladech a přizpůsobení softwaru našim potřebám. Mezinárodní formát dat spolu s novým softwarem nám umožní budovat zvláštní databázi autoritních záznamů, což je pro každou větší databázi, pokud se nechce stát zcela nepřehlednou a chaotickou, životně důležité. S pomocí protokolu Z39.50 budeme mít větší možnost kooperovat s jinými knihovnami, přebírat jejich data včetně autoritních záznamů a bez problémů s konverzemi jim také data zasílat. Bude možné vkládat do databáze odkazy na webové stránky, připojovat obrázky a plné texty, což dříve nebylo v prostředí DOS technicky realizovatelné.

obohacení geografických autorit o údaje souřadnic s následným zobrazením dané lokality na mapě. Národní knihovna už prototyp takové aplikace má připravený.¹¹

Kromě Národní knihovny má pro historickou bibliografii velkou důležitost a perspektivu spolupráce s knihovnami v jednotlivých regionech. V síti regionálních knihoven v České republice v jednotlivých krajích hrají velkou roli vědecké knihovny, které mají kromě běžných knihovnických služeb povinnost podílet se i na vědecké práci v oboru, mimo jiné také tvorbou regionálních bibliografií. Důležitou organizací, která koordinuje činnost regionálních knihoven na poli kooperace a spolupráce, je Sdružení knihoven České republiky (SDRUK).¹² Od roku 2007 je členem a aktivním spolupracovníkem jeho bibliografické sekce také bibliografické pracoviště Historického ústavu AV ČR.

Práce v bibliografické sekci SDRUK přinesla bibliografickému pracovišti nejen řadu nových podnětů a informací o regionální literatuře, ale i důležitých metodických poznatků a obohacení v práci s databázemi. Osobní kontakt s kvalifikovanými knihovníky na jednáních sekce i konferencích je jedinečným zdrojem informací o tom, jak jsou bibliografické databáze Historického ústavu AV ČR využívány širší veřejností a jaké požadavky jsou na ně kladeny.

Dodržování mezinárodních standardů v bibliografické databázi Historického ústavu AV ČR otvírá nové možnosti i v užší spolupráci s regionálními knihovnami například na možném doplňování dat z méně dostupných regionálních periodik. To je ovšem spíše otázkou plánů do budoucnosti. Je však podstatné, že přizpůsobení bibliografické databáze národní historické bibliografie standardům činí tyto možnosti reálnými.

Spolupráce s vědeckými a odbornými knihovnami, kterou jsme dříve spíše podceňovaly, je velmi významná, nelze však hledat podněty pro českou historickou bibliografii pouze v této oblasti. Poté, co opouštíme tištěné bibliografie a těžiště naší práce se přesouvá do světa internetu, stává se stále naléhavější otázka, v čem spočívá jedinečnost

11 Cílem aplikace je v první fázi obohacení autoritních geografických termínů o konkrétní lokalizaci geografické entity na mapě a doplnění poznámkového aparátu o informace požadované uživateli. Jednotlivé geografické entity jsou propojeny s veřejně dostupnými mapovými službami (Google Maps, Mapy.cz). Ve druhé fázi plánují pracovníci Národní knihovny obohacení autoritních termínů označujících např. bitvy, války, budovy, sídla organizací atd. Národní autority ČR [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupné z: <<http://authority.nkp.cz/geolink-nkp.cz>>.

12 Sdružení knihoven ČR [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupné z: <<http://www.sdruk.cz/sdruk.php>>.

historické bibliografické databáze. Nelze počítat s tím, že budeme vytvářet z hlediska obsahového i formálního jen jakousi napodobeninu knihovního katalogu.

Pro hledání dalších cest vývoje je třeba přesně znát požadavky a potřeby vědecké komunity, které je databáze v první řadě určena. Co víme o vztahu současných i budoucích historiků k naší databázi? Zatímco ještě před deseti lety bylo využití online databází mezi historiky spíše výjimkou než pravidlem, dnes už bez ohledu na generační rozdíly je využití internetu ve vědecké a odborné práci samozřejmostí. Tento trend je patrný ze statistik, které dokládají stále se zvyšující počet uživatelů naší databáze. Dříve převládající nedůvěra ke spolehlivosti dat získaných z online databází je dnes nahrazena pečlivým výběrem informačních zdrojů a zaměřením na takové zdroje, které obsahují nejen velké množství relevantních informací, ale které jsou zároveň ověřené jako spolehlivé.

Bibliografická databáze musí být přesná a spolehlivá. Tento požadavek je samozřejmý jen zdánlivě. V databázi se nachází vždy větší množství chyb než v tištěné bibliografii, která prochází několika korekturami. Dosud jsme při přípravě tištěné bibliografie opravily množství chyb a překlepů v pracovní databázi, další opravy a revize probíhaly průběžně při přípravě rešerší. Bibliografie se zatím dále tisknout nebudou a rešerší připravujeme stále méně, neboť i mezi vědeckými pracovníky začínají převažovat uživatelé, kteří raději v databázi vyhledávají sami. Bude proto třeba promyslet nové metody, jak revidovat databázi a pokud možno průběžně odstraňovat chyby, jak pečovat ve všech ohledech o to, aby databáze byla spolehlivá a důvěryhodná.

S touto otázkou souvisí i problém archivace dat. Tištěné bibliografie, podobně jako edice pramenů, nebyly vydávány pouze jako aktuální informační příručky, jejich využití bylo podstatně dlouhodobější. Národní historická bibliografie má, pokud je zdařilá, navíc sloužit budoucím historikům, být přehledným zdrojem informací pro bádání, které se v tomto oboru často musí vracet zpět ke starším poznatkům. Konečně v neposlední řadě má též napomáhat zachování kontinuity oboru a být pramenem pro zpracování jeho dějin. Dosud byly výsledky naší práce dostupné zároveň v tištěné i digitální formě. Nyní jsme odkázáni pouze na databázi přístupnou online a případně ještě vydanou na nějakém nosiči, jako je například CD-ROM. Je otázkou, jak zajistit pro budoucnost, aby databáze mohla plnit i tyto další důležité role, nejen aby sloužila aktuálním potřebám. Naše data jsme vždy samozřejmě pečlivě a metodicky

zálohovaly. Zálohování ovšem není archivace. Se zánikem či pouhou reformou instituce nebo i z jiných z historického hlediska marginálních důvodů by mohla snadno zmizet ze světa během několika let i celá databáze Bibliografie dějin Českých zemí.

Národní digitální archiv s chráněným úložištěm pro dlouhodobé ukládání archiválií v digitální podobě je dosud ve vývoji¹³ a Bibliografie dějin českých zemí stejně nepatří k těm dokumentům, na které se vztahuje archivní zákon. Dlouhodobé uchování dokumentů z českého webu zajišťuje od roku 2000 Národní knihovna ČR, která ovšem archivuje pouze online časopisy, monografie, konferenční materiály, výzkumné a jiné zprávy, akademické práce, vládní dokumenty atd. Databáze nejsou předmětem archivace.¹⁴ Máme obavy, že hledání nových řešení pro zajištění uchování naší práce pro budoucí generace bude velmi těžké, v současné době téměř nemožné. Řada konzultací s odborníky na otázky archivace dat nám potvrdila, že v současnosti stále ještě jedinou cestou, jak trvale a bezpečně archivovat data z bibliografické databáze, je vydání tištěné knihy.

Je třeba odpovědět na otázku, čím je obsah databáze Bibliografie dějin Českých zemí pro historickou obec významný, zda je tato databáze něčím jedinečná a nenahraditelná. Databáze usiluje o zachycení veškeré odborné bohemikální literatury s historickou tematikou vydané tiskem v České republice i v zahraničí i práce českých historiků k obecným dějinám. Zhruba tedy koncept historické bibliografie, který je stejný už od jejího vzniku, můžeme krátce shrnout takto: český autor, české téma, vydáno na území České republiky.

V rámci jedné databáze jsou zachycovány jak knihy, tak i studie a drobné články, zprávy z vědeckého života, recenze a drobné zprávy o literatuře. Většina historiků dnešní doby je ovšem specializovaná a zabývá se poměrně úzkým okruhem témat v rámci nepříliš rozsáhlého časového období. Literaturu k tématu, na které se zaměřují, si tito vědci většinou zvládají bibliograficky kontrolovat sami a pro ověření bibliografického záznamu pro jeho citování v poznámkovém aparátu mohou vyhledat záznam v některém z katalogů velkých knihoven nebo v souborných katalozích. To se ovšem týká pouze monografií a částečně studií, ne však drobnějších článků, recenzí a zpráv. Zde jsou kladeny nejčastější rešeršní dotazy. Význam pro vědecké pracovníky má i zpracování výběru regionální literatury, především

13 Národní archiv [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupný z: <<http://www.nacr.cz/index.htm>>.

14 WebArchiv. Archiv českého webu [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupný z: <<http://www.webarchiv.cz/>>.

periodik vydávaných archivy a muzei, ve kterých je možné najít řadu nových faktografických informací. Omezení šíře záběru a úspora práce právě o tyto zdánlivé drobnosti by historickou bibliografií připravila o její unikátnost a specifičnost, o to, co vědecká obec potřebuje a co nenajde v žádných jiných zdrojích.

Další významné využití databáze zaznamenáváme ze strany těch vědeckých pracovníků, kteří se zaměřují na přehledy bádání za určité časové období ať už české historiografie obecně nebo některé její specializace. Ani zde nelze omezit naši práci, odkázat na jinou existující specializovanou bibliografií či bibliografickou databázi a omezit rozsah bibliografického zpracování některých časových úseků nebo příbuzných vědních oborů. Bibliografie příbuzných vědních oborů, jako jsou pomocné vědy historické, dějiny umění nebo etnologie, při zpracování výstupů často čerpají přímo nebo nepřímo z databáze BDČZ.¹⁵

Jedinou možností, jak uspořít čas, aniž by to bylo na úkor ztráty nenahraditelného obsahu, je více se zaměřit na přebírání dat z jiných institucí a přizpůsobit tomu náš systém práce. Dosud jsme se snažily, aby při zpracování dat převažovala autopsie, aby převážná část literatury prošla našima rukama a kompletní záznam byl výsledkem pouze naší práce. V současnosti se před námi otevřela možnost přebírat záznamy o českých knihách z Národní knihovny a získávat nejen informace, ale i záznamy z regionálních knihoven.

Při získávání dat ze zahraniční literatury, která je pro nás obtížně dostupná, už léta úspěšně spolupracujeme s Herderovým ústavem (Herder-Institut) v Marburgu, který tato zpřístupňuje ve své databázi „Literaturdokumentation zur Geschichte Ostmitteleuropas“. Jedná se o rozsáhlou databanku historické produkce zemí střední a východní Evropy, do které naše pracoviště přispívá bohemikálními údaji české a východoevropské provenience¹⁶. Bibliografické pracoviště Historického ústavu AV ČR spolupracuje také se Základním informačním střediskem (**Základným informačným strediskom**) **Historického ústavu SAV** v Bratislavě. Spolupráce se slovenským partnerem je zaměřena především na vzájemnou

¹⁵ Z databáze Bibliografie dějin Českých zemí čerpala řada specializovaných bibliografických soupisů - např. k dějinám vědy a techniky (*History of science and technology in the Czech Republic 1989-2000. Selected bibliography*. Compiled by Emilie TĚŠINSKÁ et al., Prague 2002) nebo k dějinám práva (*Právněhistorická bibliografie. Výběr českých a slovenských prací z let 1990-2000 k dějinám státu a práva*. Sestavili René PETRÁŠ - Marek STARÝ, Praha 2005).

¹⁶ Literaturdokumentation zur Geschichte Ostmitteleuropas - LitDok Ostmitteleuropa [online]. [cit. 2010-02-02]. Dostupná z : <<http://www.litdok.de/cgi-bin/litdok?lang=de>>.

výměnu bibliografických údajů bohemikální a slovacikální povahy. Obě výše zmíněné instituce uzavřely s Historickým ústavem AV ČR, v. v. i. dohody o mezinárodní spolupráci.

Velkou perspektivu má účast BDČZ na mezinárodním projektu patnácti historických bibliografií ze třinácti evropských zemí „European Historical Bibliographies“.¹⁷

Přebírání dat má také mnohá úskalí, ale pokud chceme udržet databázi Bibliografie dějin Českých zemí v rozsahu, který ji dělá významným a v mnohých ohledech pro historickou komunitu jedinečným zdrojem informací, není pro nás jiné řešení. Získaný čas pak bude možno věnovat zápisu těch dat, která žádná existující databáze nezachycuje, a zprostředkovávat je vědecké obci s menším časovým odstupem než dosud.

Rychlost poskytování informací hraje stále větší roli. Vědečtí pracovníci nám často zasílají záznamy o svých nově vydaných pracích, nebo nás redaktoři upozorňují na nově vznikající periodika, což je dokladem skutečnosti, že je pro ně naše databáze velmi důležitá a že chtějí mít jistotu, že data pro ně významná tam nebudou opomenuta. My je však musíme upozorňovat, že v naší čtvrtletně aktualizované online databázi se námi třeba okamžitě zapsaná data mohou objevit až po nějaké době. Současná modernizace bibliografické databáze by měla umožnit snadnější a rychlejší aktualizace – nejméně jednou za měsíc a v ideálním případě jednou týdně.

Víme, že česká historická obec od našeho pracoviště očekává do budoucna, že budeme nejen zvládat aktuálně vydanou literaturu, ale že se budeme věnovat též retrospektivnímu zpracování. Jedná se především o léta, kdy vznikly mezery v souvislé řadě tištěných bibliografií (1966-1970, 1978-1979 a 1982-1989). Taková práce by byla velmi užitečná a historiky pozitivně hodnocená. Vzhledem k tomu, že naše síly už na takový úkol při nejlepší vůli nestačí, rozhodly se autorky tohoto příspěvku jít cestou zpracování nejvýznamnějších českých vědeckých časopisů od roku 1945. Již dříve jsme zpracovaly kompletní rejstříky

17 European Historical Bibliographies [online]. [cit. 2010-02-21]. Dostupné z: <<http://www.histbib.eu/>>. O mezinárodních konferencích konaných v rámci tohoto projektu v roce 2007 a 2008 byla podána informace v ČČH: Václava HORČÁKOVÁ - Kristina REXOVÁ, *Mezinárodní konference o historických bibliografiích*, [Berlín, 27.-28. 9. 2007], ČČH 106, 2008, s. 206-209; TYTÉŽ, *Konference o historických bibliografiích*, [Berlín, 15.-16. 9. 2008], ČČH 107, 2009, s. 696-698. Třetí **mezinárodní konference o evropských historických bibliografiích se konala 3.-4. 12. 2009** v Haagu v prostorách pořádajícího Instituut voor Nederlandse Geschiedenis. Tento příspěvek je zkrácenou a přepracovanou verzí referátu z této konference.

Českého časopisu historického a v současné době jsme dokončily zpracování dalšího periodika - Slovanského přehledu za léta 1946-1989. Kompletně od doby vzniku jsou v naší databázi zastoupena i další důležitá periodika: Slovanské historické studie, Historická geografie, Folia Historica Bohemica a Hospodářské dějiny.¹⁸ Zatím je tato činnost spíše než systematicky řešeným projektem jakousi sondou, která nám umožňuje lépe odhadovat časové možnosti i vymezit problémy, které se při zpracování bibliografické retrospektivy mohou vyskytnout. Zároveň nám dává možnost promýšlet, jaké typy záznamů by bylo v budoucnu účelné doplňovat plnými texty.

V této souvislosti bychom se chtěly ještě zmínit o současném trendu digitalizace a jeho vztahu k naší bibliografické práci. Masová digitalizace dokumentů, která v současné době probíhá, podle našeho názoru historickou bibliografii jako obor nijak neohrožuje. Bibliografie znamená nejen shromažďování informací, ale především umění zprostředkovat cestu k relevantním informacím. To, čemu říkáme bibliografický popis, jakási přidaná hodnota k bibliografickým záznamům, bude hrát stále větší roli. Je ovšem také potřebné a smysluplné k bibliografickým záznamům připojovat i další informace, jestliže prostor internetu a současný rozvoj digitalizačních projektů k tomu poskytuje nepřeborné množství možností.

V knihovnách již vznikají projekty směřující k dalšímu obohacování bibliografických záznamů. Příkladem je centrální úložiště (repozitář) obrázků obálek knih, projekt, který vznikl v roce 2008 v Moravské zemské knihovně v Brně.¹⁹ Jednoduchým způsobem umožňuje sdílení kopií obálek knih v databázi u každého bibliografického záznamu. Obrázky se připojují pomocí primárního identifikátoru ISBN. Zdarma je možné tuto databázi propojit s kteroukoli bibliografickou databází. I my jsme využily této možnosti k oživení vzhledu naší databáze. V blízké budoucnosti bude možné podobným způsobem připojovat i naskenované obsahy či osnovy dokumentů.²⁰

Po technické stránce nemůže naše databáze konkurovat katalogům a databázím

18 Zpracovaná data jsou vkládána do databáze BDČZ s tím, že hranice databáze bude výhledově posunuta - místo od roku 1990 od roku 1945.

19 Obálky knih [online]. [cit. 2010-02-21]. Dostupné z: <<http://www.obalkyknih.cz/>>.

20 Srov. Petr ŽABIČKA - Martin ŠÁRFY, *Od obálek knih k obohacování záznamů. Prezentace dostupná z:* SKIP. Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky [online]. [cit. 2009-02-21]. Dostupný z: <<http://skip.nkp.cz/akcArch09.htm>>.

velkých knihoven, které mají naprosto nesouměřitelné personální i finanční možnosti. Je však třeba za nimi příliš nezaostávat, sledovat jejich činnost a inspirovat se jí, a pokud možno se příliš po technické stránce neodlišovat. Uživatelé databází mezi historiky jsou stejně úspěšní a těkaví jako kdokoli jiný. Nebudou se učit novému systému práce jen pro jednu databázi, ať je obsahově jakkoli kvalitní.

Tato skutečnost bude muset být brána v úvahu při rozhodování o tom, jakým způsobem včlenit do online databáze vyhledávání podle bibliografické systematiky. Dosud systematika sloužila pouze pro přípravu a uspořádání tištěných bibliografií a zpracování rešerší bibliografy. V rámci webového rozhraní bylo možné vyhledávat pouze pomocí rejstříků a hypertextových odkazů. Zamyslet se nad tím, jak systematiku využít i pro web, bude dalším aktuálním úkolem bibliografie.

Bibliografie dějin Českých zemí má řadu možností, jak uspět i v rámci nových podmínek v nových médiích. Naše jedinečnost je v našich znalostech české historické obce a jejích potřeb. Do budoucna je třeba zaměřit se na rozvíjení naší práce v těch směrech, kde můžeme využít svých znalostí a zkušeností a také těžit ze zázemí, které máme ve specializované knihovně Historického ústavu AV ČR. Modernizace bibliografické databáze nám pro to vytvořila základní podmínky.

Je možné například vytvářet v rámci bibliografického popisu databázi osobností české historické vědy nebo rozvíjet geografické údaje s ohledem na historickou retrospektivu. Do budoucna je též třeba zprostředkovávat historikům více informací z regionů, databáze by měla obsahovat aktuálnější a ještě podrobnější data, která jsou svým obsahem jedinečná a nenahraditelná.

Příští léta budou nejspíše obtížná a nepříznivá pro dostatečné financování zpracování a vydávání bibliografií prací stovek českých a moravských historiků, archivářů a muzejníků. V jejich knihách, studiích a edicích se ovšem skrývá veliký kus české historiografie a tím i povědomí o českém národním historickém a kulturním dědictví. V bibliografiích najdou navíc oporu zahraniční badatelé a zájemci o české a středoevropské dějiny. Snad najde právě z těchto důvodů i v budoucnu projekt české historické bibliografie pochopení pro svou realizaci.